

Syngende i et utvida Norden

runesanger, joik, stev, skaldestrofer og latviske dainas

Denne forestillingen har to likeverdige kunstneriske plattformer, en litterær og en musikalsk. Dette avspeiles også i besetningen, hvor tre av utøverne har bein i begge genre.

Tekstene presentert i utvalg er fra vår egen nordiske poetiske tradisjon, hentet fra skalden Brage Gamle, de finsk-urgriske runesangene og de latviske dainas. Dette hører med til de eldste litterære tekstene vi kjenner i et vidt nordisk felt og er blitt tillagt vekt som grunnsteiner for vår regionale kulturelle identitet. I tillegg kommer eksempel fra stevtradisjon og samisk joik.

Forestillingen ønsker å utfordre det nordiske enhetsbildet og fri tekstene fra sine fastlåste fortolkninger, til en samtidig forståelse av vår klassiske poesi. Like lite som at disse tekstene i dag rettfærdiggjør en unik nordisk kulturell identitet, kan en si at de oppstod i et etnisk og kulturelt homogent samfunn.

Det har gjennomgående blitt hevdet at i den grad samisk mytologi har minnet om det klassisk nordiske, så skyldes det senere lån fra det nordiske. I finsk-urgrisk diktning har derimot det samiske alltid hatt en dimensjon, som en referanse for det som er "nordover i verden". Det er lite belegg for å kunne påstå annet enn at påvirkning skal kunne ha gått begge veier. Tekstvalg og musikalsk presentasjon vil dermed bli lagt for også å åpne en kanal nordover, til det samiske.

De finske runesanger og latviske dainas faller også lett på utsiden av den nordiske mythos, sett fra Norge. Står vårt unike opphav på "leirføtter", både i forhold til hvor det kommer fra og hva det betyr? Det bør også være åpent å tenke seg at tilsvarende forbindelseslinjer har eksistert i andre himmelretninger enn kun den mot nord.

Musikken er tenkt i motvekt til det klassisk litterære, hvor tre av musikerne gjennom sin bakgrunn setter tekstene inn i en folketradisjon, for samtidig å sette folkelige uttrykk som runesanger, stev og joik inn i en litterær kontekst.

SYNGENDE I ET UTVIDA NORDEN

Dainas er en firelinjers diktform som har levd i Latvia i tusen år. Det finnes 1,5 millioner dainas arkivert, de er anonyme og gir øyeblikksbilder i folks liv og fortellinger, jfr. *Dainas – Latviske folkedikt*, i utvalg og gjendiktning ved Erling Kittelsen (Aschehoug 1996).

Sorger, mine store sorger
aldri gir jeg dem min tid
under steinen la jeg sorgen
oppå gikk jeg syngende.

Skulle jeg vel slutte syng
sjøl om arbeidet er tungt
mine hender, føtter trøtner
tunga trøtner neimen ikke.

Brage, vår eldste skald fra 800-tallet, er kjent av alle, men få har forhold til hans skaldestrofer, gjendiktet for første gang til moderne norsk av Erling Kittelsen i *Brageseilet* (Aschehoug 2003).

Jeg som fikk av fyrsten
det som fyller hjelmen
fiskedjupets flamme
jotnefjellets drikk.

Kampen er jo kjent fra
Svales kjempesalmynt
sjøkonge-skipets måne
sagn jeg fikk av Ragnar.

Skogfinnene kom vandrende til Finnskogen på 1600-tallet og *runesanger* var en viktig del av deres åndelige liv. Ordet *rune* er opprinnelig et germansk ord for hemmelighet og magi, og runesang er å syng magisk. Runesangene har røtter i sjamanismen men de har også trekk fra andre deler av åndshistorien. I boka *Karhun emuu - Runesanger fra Finnskogen* (Aschehoug 2001) finnes runesangtekstene i sin opprinnelige form, forfattet av Sinikka Langeland, med kommentarer av forskeren Timo Leisiö.

Nøkkeblomma vil je gyng
je vil syng revens viser.
Pipa mi i sekken
speller mens je vandrer i myra.¹

Stev av gammelnorsk *stef* tyder tidsfrist/mellomrom av tid, vers eller omkvede – einstrofing, skrive i fire linjer, i ein avslutta heilskap. *Stev* er kjent frå Normandie alt frå 10. hundreåret. Det finst fine, kloke frøde-stev, fulle av livsrøynsle og livsvisdom og skarpe attgåingar. *Stev* var og er improvisasjonar, sjølv om kvedaren også tar med seg frå tradisjonen det kvedaren til ei kvar tid finn som sin framseiingsmåte. Det finst nedskrive over 30 000 stev.

Å slengjesteви me alli kvede
men hello kvedo dei grei o vene
Den som fyrst begynda med slengjesteв
han vert alli lika i lagje her ....²

Joik hadde sin opprinnelige rolle i det samiske religiøse universet. *Nidjoiken* har en spesiell plass i denne tradisjonen. Den har fra gammelt av blitt skapt ved ulike anledninger beroende på hva formålet var. For eksempel knyttes de mange ulvejoiker til den gamle religionen og rituell handling. *Nidjoik* var ofte et uttrykk for hat eller sinne i form av besvergelse. I personjoikene joiker man ikke om en person, man joiker selve personligheten. Melodien er det bærende elementet og i den skal personens egenskaper framkomme.

¹ *Minä laulan lammin lummin*; Episk runesang etter Puro-Juhoin Pekka, Finnskogen. Gjendiktet av A.L. Fliflet og S. Langeland

² etter Gro Heddi Brokke, i ein stevleik 1976

FORESTILLINGEN HAR URPREMIERE PÅ BJØRNSONFESTIVALEN 2007, MOLDE
STØTTES AV NORSK KULTURRÅD

NORSK
KULTURRÅD

www.du-store-verden.no

DESIGN: REIDAR YDSE, GRAFIKK OG MUSIKK • ILLUSTRASJON: ROAR YDSE

Syngende i et utvidet Norden

Gi min Gud at jeg får dø

Dainas, gråtekvad fra Karelen, joik, runesang, stev
Vek op, vek op (tekst fra Valdal / Draumkvedtoner song – arr: Buen Garnås)
Polsdans og trommer

Klokketone

Santour, kantele, saksofon og sang
 (Afsari Rad, over *Hei og hå kva e klokka no*, etter Ingebjørg Liestøl)

10 dainas

Saksofon og trommeimprovisasjoner

Stev og runesang

Dei veike vonin (trad. etter Birgit Lund, Valle i Setesdal)
Minä laulan lammin lummin (Runesang etter Puro- Juhoin Pekka)
Reven satt i sete (etter Ingebjørg Liestøl, Åseral)
Kettu itki poikiaan (Runesang fra Finnskogen)
Jokkominigoldom (etter Tora Buen)

Ballade / Villemann og Magnhild

(sangarr: Buen Garnås, kantelearr: Langeland)
Ingaliti gjenga burt aa gret frå 54 viser og stev fra Øst-Telemark
 v/ Askjem, Borchgrevink, Bonnevie, Huvestad, Buen Garnås, Grøndal 1984,
 L. M. Lindeman nedskrift tekst /tone etter Torstein Reiarsson, Tuddal 1860, variant 1
Runarvisa nokre vers etter Svein Tveiten/Hovden Vinje/Hovden, variant 2
Villemann og Magnhild etter Høye Strand, Seljord, variant 3
Gullmund og Signelita M.B. Landstad nedskrift/tonenedskrift variant 4

Santour og saksofon

(Javid Afsari Rad / Trygve Seim)

Rune og dainas

Voi Veikkonen (Runesang etter Kaisa Vilhuinen)
Dainas (Strenga)

Stev og personjoik

Nei, allí eisemo kor eg fjære da eg honom jamt inni hjarta bære..
 (etter Torbjørg Aamli Paus, Valle)
Personjoik (Inga Juuso, familietradisjon)

Stev og dainas

Det stend eit tre i Bjålandstøi er runne opp med roto.. (etter Aslak Høgetveit, Vinje)
Dainas

Ulvejenta

Brage
Ulvejoik (Juuso, familietradisjon)
Valpejoik (Juuso, familietradisjon)
Saksofonimprovisasjoner (Seim)
Ulverune (Runesang etter Poul Pedersen)

Santour (Afsari Rad)

Vinterrune

Runesang (etter Erkki Neuvoinen)
Brage, joik, dainas
Det hjalar eit viv (trad)
Sutine og sorgjine dei trør eg unde foto (trad)
Dainas

Medvirkende

Sinikka Langeland – forestillingens musikalske leder – er folkesanger, kantelespiller og komponist bosatt på Finnskogen. Gjennom en årrekke har hun arbeidet med å få fram både ukjente middelalderballader, religiøse folketonar og runesanger fra Finnskogen. Runesangprosjektet resulterte i boka *Karhun emuu*, og platene *Tirun lirun* og *Runoja*. For *Runoja* ble Sinikka i 2003 hedret med Edvardprisen og Norsk-finsk kulturpris sammen med Ove Berg. Hun komponerer også ny musikk og er i disse dager aktuell med ny plate, *Starflowers* på det internasjonalt anerkjente plateselskapet ECM.

Agnes Buen Garnås er en frontfigur innenfor norsk kvedekunst. Buen Garnås har i overkant av 20 plateinnspillinger bak seg, fra musikalske samarbeid med blant andre Mari Boine, Knut Buen, Harald Gundhus, Kåre Nordstoga, Eli Storbekken, Halvor Håkanes og Sinikka Langeland. De mest kjente platene hennes er *Rosensføle* med Jan Garbarek og *Draumkvedet* (begge Kirkelig Kulturverksted). De siste årene har hun arbeidet med prosjekter og program for barn i alderen 0-3 år, blant annet prosjektet *Ljod*. *Ljod* er et samarbeid med bl.a. Marilyn Mazur, inspirert av Erling Kittelsens bøker *Hun* og *Vindkald*. Et prosjekt som vil få en ny oppfølging i 2008. Agnes ble i 2005 hedret med Norsk kulturråds ærespris.

Inga Juuso er fra Kautokeino og ble i august 1999 ansatt som landsdelsjoiker / musiker ved Musikk i Troms. Juuso er inspirert av musikk fra ulike kulturer, spesielt av musikk som er beslektet med joik, og har samarbeidet med musikere fra alle verdenshjørner. Blant samarbeidsprosjektene finner vi gruppen Orbina, et samspill mellom joik, strupesang, flamenco og indisk tablas med mange konserter og to CD-plater å vise til. Juuso samarbeider mye med jazzmusikere og spiller med egen trio ved årets jazzfestival i november i Tromsø. Hun turnerer i høst med Beaivváš Sámi Theáhter.

Juris Strenga hører med blant vårt naboland Latvias fremste og mest etablerte skuespillere. Han står mest på teaterscenen, men har hatt en rekke roller i musikalene og medvirket i rundt 100 spillefilmer. Strenga har presentert dainas på flere språk, både gjennom resitasjon og gjennom sang. Til vår forestilling fremfører Strenga dainas i første rekke på originalspråket, men også innledningsvis på norsk.

Javid Afsari Rad kommer fra Esfahan i Iran og er blant verdens fremste utøvere på det klassiske persiske instrumentet santour. Han har bodd i Norge siden 1986, studert musikkvitenskap ved Universitetet i Oslo og spilt i en rekke forskjellige besetninger både innenfor klassisk persisk musikk og i krysningspunktene mellom folkemusikk, klassisk musikk og jazz. Disse inkluderer gruppene ComboNations, Golestan og Zarbang. Høsten 2006 ble han invitert til å komponere for og opptre med KORK (Kringkastingsorkestret) for konsert på Rockefeller i Oslo.

Trygve Seim er blant Norges fremste og mest ettertraktede unge saksofon- og jazzmusikere. Han har medvirket til åtte plater på selskapet ECM, produsert av Manfred Eicher. Hans egne plater på ECM, *Different rivers* og *Sangam* har fått flotte kritikker verden over. Han har over de senere årene spilt blant annet med Christian Wallumrød, Peter Wettre, Jacob Young Band, The Source, Manu Kathe, Motorpsycho og Geir Lysne Listening Ensemble – for uten sitt eget Trygve Seim Ensemble. Ensemblet har turnert og spilt på en rekke av verdens fremste jazzfestivaler. Seim utgir ny plate sammen med trekkspillspiller Frode Haltli på ECM denne vinteren.

Erling Kittelsen er kunstnerisk leder for prosjektet. Han leser fra sine gjendiktninger av Brages skaldestrofer og latviske dainas. Dette er tekster som er å finne i bøker som har kommet på norsk; *Dainas* (Aschehoug 1996) og *Brageseilet* (Aschehoug 2003). Erling Kittelsen er poet, dramatiker og gjendikter. Han debuterte i 1970 og har mag.art eksamen i religionsfenomenologi. Han er blitt oppført på Nationaltheatret. I 1990 mottok han Aschehougprisen og i 2002 Doblougprisen fra Svenska Akademien. Han har utgitt poesi, poesialoger, fabler (også for barn), to romaner, skuespill og gjendiktninger. I juni 2007 fikk han tildelt Eckbos kulturpris ved Norsk litteraturfestival på Lillehammer.

Sinikka Langeland
 Foto: Kjell Ivar Wålberg

Agnes Buen Garnås
 Foto: Ashild Eidem

Inga Juuso

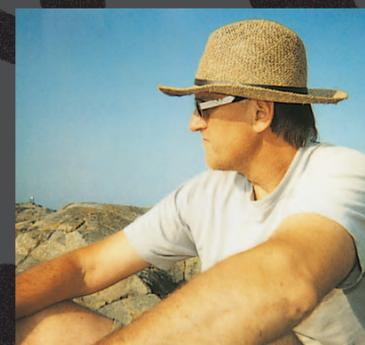
Juris Strenga

Javid Afsari Rad

Trygve Seim

Erling Kittelsen